

THAM VẤN NHÌN TỪ GÓC ĐỘ GIÁO DỤC GIA ĐÌNH

Nguyễn Thị Nhân Ai

Khoa Tâm lý - Giáo dục, Trường ĐHSP Hà Nội.

Trong quá trình Công nghiệp hoá - Hiện đại hoá, cùng với xu thế hội nhập nền kinh tế WTO, mô hình gia đình truyền thống đang dần bị phá vỡ, thay vào đó là sự xuất hiện của mô hình gia đình hiện đại, gia đình hạt nhân. Ở đó, sự gắn kết giữa các thành viên trong gia đình ngày càng trở nên lỏng lẻo. Uy quyền của cha mẹ, yếu tố giáo dục truyền thống ảnh hưởng không nhiều đối với sự phát triển của mỗi cá nhân. Tự khẳng định, đề cao tính năng động, sáng tạo của cá nhân là nét đặc trưng của xã hội mới. Vì vậy, mối quan tâm đặt lên hàng đầu của mỗi cá nhân là lợi ích và nhu cầu của bản thân, nhu cầu và lợi ích của những thành viên khác (trong đó có trẻ em) ít được coi trọng.

Như các nước phát triển trên thế giới, Việt Nam hiện cũng đang trải qua một thời kỳ khủng hoảng về định hướng giá trị và giáo dục gia đình. Những giá trị truyền thống, những chuẩn mực đạo đức của giáo dục gia đình đang dần được thay đổi, trong khi con người lại không ý thức được hệ quả của sự thay đổi đó một cách sâu sắc.

Trẻ em tự mình chưa thể nhận thức được đầy đủ về ý nghĩa của những giá trị này nếu như không có tác động của giáo dục từ người lớn, từ giáo dục gia đình. Trong xã hội hiện đại thì ngay cả môi trường được coi là “an toàn” cũng đang tiềm ẩn không ít mầm mống của những căn nguyên gây khó khăn, trở ngại tới quá trình đi tìm những giá trị đích thực cho cuộc sống tương lai của các em.

Kết quả tham vấn tại một số trường phổ thông ở Hà Nội những năm gần đây cho thấy bên cạnh những vấn đề về tình bạn, tình yêu thì học tập, hướng nghiệp và gia đình luôn là những nội dung học sinh có băn khoăn nhiều nhất (238 ca - chiếm 57,5%). Trong tất cả các ca tham vấn liên quan về vấn đề này thì có tới 70% trường hợp tìm được nguyên nhân tạo nên áp lực đến học tập của học sinh chính là sự kỳ vọng quá lớn của các bậc phụ huynh. Với cha mẹ các em, kết quả học tập của con em mình là vấn đề quan tâm số 1, vì thế họ thường

bỏ qua những nhu cầu xã hội như quan hệ bạn bè, hoạt động tập thể, công tác xã hội... ở học sinh. Một thực trạng đáng lưu tâm là những kỳ vọng trên thường được hiện thực hoá bởi những nhu cầu, nhiệm vụ và những lịch trình học thêm dày đặc trở nên quá tải đối với các em. 23,5% học sinh trong số đó khi đến phòng tham vấn với tâm trạng lo âu: “Làm thế nào để em có thể xin bố mẹ cho em được phép nghỉ một số buổi học không cần thiết” hay “Em rất muốn chơi thể thao, nhưng bố mẹ thì cho rằng đó là những trò vô bổ...”.

Áp lực này càng đè nặng lên vai các em ở năm học cuối cấp. Học trường nào, thi ngành gì là những chủ đề tranh luận nóng bỏng, thậm chí gay gắt gây ra bầu không khí tâm lý căng thẳng ở không ít gia đình do sự không phù hợp giữa mong đợi của cha mẹ và ước muốn của con cái. 18,9% học sinh vì những nguyên nhân khác nhau (làm vui lòng cha mẹ, cha mẹ ép buộc...) sau khi tham vấn vẫn quyết định thi vào một trường (đại học, cao đẳng) với ngành nghề vốn không phù hợp với khả năng và hứng thú của các em.

Kết quả tham vấn cho các bậc phụ huynh tại hai trường THPT Nguyễn Tất Thành và THPT Trần Hưng Đạo cho thấy, phần lớn các bậc cha mẹ đều cho rằng mình đã đáp ứng được nhu cầu của trẻ, nhưng chủ yếu lại thiên về nhu cầu vật chất hơn là về nhu cầu tinh thần. Trong gia đình, cha mẹ luôn cho rằng mình có uy quyền nhất định đối với con cái. Cha mẹ thường có xu hướng áp đặt những suy nghĩ, tình cảm và nhu cầu của mình cho trẻ mà chưa kịp hiểu hết những điều trẻ mong muốn. Vì vậy, giữa cha mẹ và các em thực sự đang tồn tại một khoảng cách đáng kể.

Hiện tượng ly thân, ly hôn ngày một gia tăng cùng với vấn đề bạo lực gia đình thực sự đang là những mối hiểm hoạ trong quá trình phát triển của trẻ. Trẻ em đang trở thành nạn nhân trực tiếp hoặc gián tiếp của những vụ hành xử ở người lớn. Khi cha mẹ không hạnh phúc, trẻ càng bị “bỏ rơi” nhiều hơn. Thậm chí tệ hại hơn, có những bậc cha mẹ đang tâm lôi kéo trẻ vào những vấn đề mâu thuẫn của họ. Dù ở góc độ nào đi nữa thì những việc làm của người lớn đều gây tổn hại về đời sống tinh thần cho các em. Trẻ em là nạn nhân của những vụ ly hôn, ly thân và bạo lực gia đình thường nhận thức không đầy đủ về những giá trị cuộc sống, dẫn đến những rối nhiễu về mặt tâm lý, những hành vi lệch lạc đi chệch hướng với chuẩn mực xã hội (15%).

Trong môi trường giáo dục gia đình, cha mẹ là người thầy đầu tiên, là tấm gương của trẻ. Mọi hành vi, cử chỉ, tác phong của người lớn đang từng ngày tác động tới nhận thức, tình cảm và hành động của các em. Bầu không khí tâm lý thân thiện, cởi mở, tràn đầy tình yêu thương và phong cách giáo dục dân chủ của cha mẹ sẽ là môi trường thuận lợi cho sự hình thành và phát triển nhân cách. Ở những gia đình thuộc mô hình này, cha mẹ thực sự trở thành những người bạn đồng hành của trẻ. Trong thực tế, những mô hình gia đình như vậy không nhiều.

Với mô hình gia đình nghiêm khắc với các nguyên tắc rõ ràng, cứng nhắc thì trẻ thường có xu hướng tìm cách “vượt rào” ra khỏi khuôn mẫu cứng nhắc mà người lớn áp đặt cho chúng. Việc thử nghiệm những hành vi mới mang tính cá nhân ở trẻ ít khi được người lớn chấp nhận. Đó cũng chính là nguồn gốc tạo nên những xung đột giữa người lớn và trẻ em. Hiện tượng này xảy ra khá phổ biến ở lứa tuổi vị thành niên khi các em có nhu cầu khẳng định “cái tôi” rất lớn. Lứa tuổi này luôn có những bước đột phá trong suy nghĩ và trong hành động. “Phá cách” trong trang phục, đầu tóc ở thế hệ 9X là một trong những biểu hiện của xu hướng này. Và hiện tượng dị ứng tất yếu sẽ xảy ra đối với người lớn, các bậc phụ huynh, bởi theo quan niệm truyền thống: “Cái răng, cái tóc là vóc con người”. Thay vì tìm hiểu, chia sẻ tâm tư, nguyện vọng của trẻ, người lớn thường phản ứng một cách quyết liệt. Do vậy, trẻ cho rằng người lớn không hiểu và không bao giờ có thể hiểu được các em.

Trái lại là những mô hình gia đình thiếu gia giáo với những quy tắc dễ dàng và rất “tự do”. Mọi hành vi, cử chỉ hành động của trẻ nhiều khi vượt ngoài vòng kiểm soát của cha mẹ và sự kiểm soát của bản thân các em dẫn đến những hành vi tự huỷ hoại. Trẻ em của gia đình thuộc mô hình này thường khó khăn trong việc tiếp cận với những định hướng và chuẩn mực xã hội, đặc biệt là việc thích nghi với các quy tắc, nội quy của môi trường sống mới (trường học, công sở, nơi làm việc...). Vì vậy, trẻ rất dễ vi phạm kỷ luật.

Một vấn đề cũng cần bàn tới đó là vấn đề văn hoá với các giá trị, thang giá trị, cùng những chuẩn mực và niềm tin đạo đức của xã hội hiện đại, đang ảnh hưởng không nhỏ tới quá trình phát triển ở các em. Với những truyền thống, phong tục, lối sống... của gia đình đã hình thành ở các em nền móng của một nền văn hoá - văn hoá gia đình. Trong đó người lớn, cha mẹ là người đặt những viên gạch đầu tiên cho quá trình phát triển này.

Như vậy, dù đứng ở góc độ nào đi chăng nữa thì giáo dục gia đình vẫn là yếu tố cơ bản quyết định sự hình thành và phát triển nhân cách của các em. Muốn quá trình này diễn ra thuận lợi, người lớn và các bậc phụ huynh cần có những cái nhìn đúng đắn về trẻ. Bản thân họ phải thực sự trở thành những người bạn đồng hành, người bạn tâm giao, nâng đỡ quá trình lớn lên của các em. Tuy nhiên, trên thực tế, cha mẹ chưa làm hết được những trọng trách này. Vì vậy, trong những vấn đề của trẻ em, người lớn, trước hết là các bậc cha mẹ, chính là người có trách nhiệm liên đới. Do đó, trong tham vấn cho trẻ em, công tác tham vấn gia đình có một vai trò hết sức quan trọng. Qua việc kết nối với các thành viên của gia đình và những mối xích quan trọng khác như bạn bè, nhà trường, đoàn thể... nhà tham vấn sẽ có cái nhìn tổng quát về trẻ. Vấn đề cũng như nguyên nhân sâu xa của nó sẽ được dần dần xác định. Và cũng từ đó, nhà tham vấn sẽ xây dựng được chiến lược tham vấn cho trẻ em.

Thực tế cho thấy, công tác tham vấn gia đình không phải là việc làm đơn giản, bởi quan niệm của người Việt Nam không bao giờ muốn người lạ xen vào câu chuyện của gia đình mình, không muốn “vạch áo cho người xem lưng”. Do đó, trong rất nhiều trường hợp tham vấn cho trẻ em, khi đến với gia đình đều được nhận những lời từ chối khéo như “Con tôi và chúng tôi chẳng có vấn đề gì cần phải tham vấn hay tư vấn”, mặc dù vấn đề đó hoàn toàn đang hiện hữu trước mắt mọi người.

Trong tham vấn gia đình tuổi đời và tuổi nghề của nhà tham vấn cũng là một tiêu chuẩn vô cùng quan trọng. Với đa số các bậc phụ huynh, việc tiếp cận với nhà tham vấn trẻ tuổi tạo ra một trở ngại tâm lý rất lớn như sự thiếu tin cậy, bất hợp tác, không sẵn sàng chia sẻ... Đây thực sự là khó khăn lớn trong công tác tham vấn gia đình.

Ở Việt Nam, lĩnh vực tham vấn còn khá mới mẻ. Những người làm công tác tham vấn chưa phát triển nhiều về đội ngũ, chưa thực sự đủ mạnh về chuyên môn. Một vài năm gần đây, nhiều trung tâm tư vấn - tham vấn ra đời cho thấy tiềm năng của lĩnh vực này là rất lớn. Do đó, việc chuẩn bị về nguồn nhân lực trong lĩnh vực này là rất quan trọng, nhằm đáp ứng nhu cầu ngày càng bức thiết của đời sống xã hội. Để lĩnh vực này thật sự mang lại lợi ích cho mọi tầng lớp trong xã hội, đặc biệt là trong chiến lược phát triển con người, chúng tôi thiết nghĩ:

- Nhà nước cần thừa nhận chính thức công tác tham vấn là một lĩnh vực nghề nghiệp mang tính chất chuyên biệt.
- Cần xây dựng chiến lược phát triển hệ thống và đồng bộ các lĩnh vực hoạt động này trên phạm vi cả nước.
- Đào tạo đội ngũ những người làm công tác tham vấn đủ về số lượng, mạnh về chất lượng thông qua hình thức đào tạo chính quy tại cơ sở các trường Đại học.
- Cần có chế độ chính sách đãi ngộ đối với cán bộ công tác trong lĩnh vực chuyên biệt này.

Tài liệu tham khảo

1. Kathryn Geldard & David Geldard. *Tham vấn thanh thiếu niên*. ĐH Mở - Bán công TPHCM, 2002.
2. *Các giá trị sống* - Bản quyền © 2000 Living Values: An Educational Program, Inc.
3. Tư liệu phòng Tham vấn học đường Trường THPT Trần Hưng Đạo và THPT Nguyễn Tất Thành.